Νάντια Ουρμπινάτι

Λαϊκισμός εναντίον δημοκρατίας

Επιμέλεια: Θανάσης Γιαλκέτσης

Η Ιταλίδα Νάντια Ουρμπινάτι είναι καθηγήτρια Πολιτικής Επιστήμης στο Πανεπιστήμιο Κολούμπια της Νέας Υόρκης. Το ακόλουθο κείμενό της είναι απόσπασμα άρθρου της που δημοσιεύτηκε στην περιοδική επιθεώ ρηση La società degli individui.

Σε αυτό το άρθρο θα παρουσιάσω τον λαϊκισμό ως ένα φαινόμενο που βρίσκεται σε παρασιτική σχέση με την αντιπροσωπευτική δημοκρατία (στον βαθμό που εμφανίζεται στο εσωτερικό της), η οποία είναι ο αληθινός και σταθερός στόχος του. Υποστηρίζω ότι αυτή η συγκρουσιακή σχέση δεν προάγει υποχρεωτικά τη δημοκρατική πολιτική.

Καθώς δεν υπάρχει μια καθολικά αποδεκτή θεωρία του λαϊκισμού, προτείνω τον ακόλουθο γενικό ορισμό, που αντλείται από την ιστορική εμπειρία: ένα λαϊκιστικό κίνημα, που κατακτά την πλειοψηφία μιας δημοκρατικής κοινωνίας, τείνει να δημιουργεί θεσμικές μορφές οι οποίες αλλοιώνουν ή και ρηγματώνουν τη συνταγματική δημοκρατία· επιδιώκει τη συγκεντροποίηση της εξουσίας, τη μείωση του συνταγματικού ελέγχου της κυβέρνησης, την περιφρόνηση των πολιτικών αντιπάλων και τη μετατροπή της εκλογής του ηγέτη σε δημοψηφισματική διαδικασία.

Ο λαϊκισμός έχει μια πολωτική αντίληψη της πολιτικής κοινότητας, όχι με την ταξική έννοια, αλλά με μια έννοια που παραπέμπει στην κλασική ρεπουμπλικανική παράδοση μάλλον παρά στη δημοκρατική. Θεωρώ ότι πρέπει οπωσδήποτε να πάρουμε υπόψη μας αυτό το ζήτημα, προκειμένου να κατανοήσουμε τόσο το αντι-ατομικιστικό νόημα της «επίκλησης του λαού» όσο και τον λόγο της εχθρότητας του λαϊκισμού προς τον πλουραλισμό, τη διαφωνία, τις μειοψηφικές ιδεολογίες και την αποκέντρωση της εξουσίας· προς όλα δηλαδή τα ουσιώδη γνωρίσματα που οι δημοκρατικές διαδικασίες προϋποθέτουν και προάγουν.

Υποστηρίζω επιπλέον ότι η επιθετική και μερικές φορές δραματική αμφισβήτηση των διαδικασιών και των θεσμών της συνταγματικής δημοκρατίας δύσκολα μεταφράζεται σε εμπλουτισμό αυτής της τελευταίας. Παρόμοια με τη σχέση ανάμεσα σε δημαγωγία και άμεση δημοκρατία στην αρχαία πόλη, μολονότι ο καθεαυτό λαϊκισμός δεν αποτελεί μια παραβίαση της δημοκρατίας, μπορεί, αν επικρατήσει, να προκαλέσει την έξοδο από τη δημοκρατία. Συμφωνώντας με τη Μάργκαρετ Κάνοβαν, θεωρώ τον λαϊκισμό μιαν ιδεολογία του λαού η οποία, όσο και αν εκφράζεται με δημοκρατική γλώσσα, βρίσκεται σε σύγκρουση με τη δημοκρατική πράξη, δηλαδή με τη δραστηριότητα των απλών πολιτών.

Ο Ερνέστο Λακλάου, ο μελετητής που επεξεργάστηκε την πιο περιεκτική θεωρία του λαϊκισμού, τον ταυτίζει όχι απλώς με «μια πολιτική δράση» ή με ρητορικές εκφράσεις (δηλαδή με μιαν ιδεολογική μορφή του πολιτικού λόγου), αλλά με την ίδια τη δημοκρατία, επειδή πρόκειται για μια πολιτική πράξη που αναθέτει κεντρικό ρόλο στην εργαζόμενη τάξη ή στους απλούς ανθρώπους. Αυτό οδήγησε τον Λακλάου στο να ορίζει τον λαϊκισμό ως μια ενεργητική έκφραση του δημοκρατικού φαντασιακού και μάλιστα ως μια στρατηγική για να ενοποιηθούν τα διάφορα αιτήματα, οι δυσαρέσκειες και οι διεκδικήσεις που τα πολιτικά κόμματα κατακερματίζουν και αποδυναμώνουν καθώς ασχολούνται με τον ανταγωνισμό για την κυβέρνηση ή τα θεσμικά αξιώματα.

Κατά τη γνώμη μου, αυτή η ερμηνεία δεν είναι πειστική, καθώς η πόλωση καθιστά την ιδεολογία του λαού λιγότερο περιεκτική από τη συμπερίληψη που εγγυώνται τα δημοκρατικά δικαιώματα του πολίτη και το δικαίωμα της ψήφου. Στη λαϊκιστική ιδεολογία η έννοια του λαού είναι κοινωνιολογική και όχι πολιτική και ταυτίζεται με ένα μέρος του λαού, σύμφωνα με το κλασικό ρωμαϊκό ρεπουμπλικανικό μοντέλο: οι πολλοί ή οι λιγότερο πλούσιοι ή το κατώτερο στρώμα. Ο λαϊκισμός επομένως αντιπροσωπεύει μια πολιτική αποκλεισμού και όχι συμπερίληψης· αυτός είναι ο στόχος της πόλωσης.

Πράγματι, αν αυτό που χαρακτηρίζει τη δημοκρατία είναι η ίση ελευθερία για όλους, τότε ο λαϊκισμός είναι ένας περιορισμός της δημοκρατίας (στους πολλούς, στην πλειοψηφία) και όχι μια διεύρυνσή της. Αυτή η αυστηρή διάγνωση επιβεβαιώνεται από την ευρωπαϊκή πολιτική ιστορία μετά τον δέκατο όγδοο αιώνα. Ο λαϊκισμός δεν είναι ένα επαναστατικό κίνημα, επειδή δεν δημιουργεί τη λαϊκή κυριαρχία αλλά αναπτύσσεται όταν αυτή είναι ήδη πραγματωμένη με τη συνταγματική τάξη. Ο λαϊκισμός είναι μια επίκληση του λαού μέσα σε μια πολιτική διάταξη στην οποία ο λαός τυπικά είναι ήδη κυρίαρχος. Θα ήταν επομένως άστοχο να ταυτίζουμε τον λαϊκισμό με τη δημοκρατική επανάσταση.

Η Γαλλική Επανάσταση και η Αμερικανική δεν ήταν λαϊκιστικές, μολονότι γεννήθηκαν από

μια λαϊκή κινητοποίηση. Ο λαϊκισμός δεν βρίσκεται στις απαρχές της δημοκρατίας και δεν γεννάει ένα δημοκρατικό σύστημα. Ο λαϊκισμός μπορεί να γίνει αντιληπτός ως ένα κίνημα που εκφράζει τη φιλοδοξία ενός νέου ηγέτη που ανυπομονεί να κατακτήσει την εξουσία και δεν μπορεί να συμμορφωθεί με τις χρονικές συνθήκες που οι δημοκρατικοί κανόνες απαιτούν. Αναπτύσσεται στο εσωτερικό μιας υπάρχουσας δημοκρατίας και αμφισβητεί τον τρόπο με τον οποίο αυτή λειτουργεί, αλλά δεν εγγυάται ότι θα τον καταστήσει πιο δημοκρατικό.

Ο χαρακτήρας και η πραγμάτωση του λαϊκισμού εκφράζουν μιαν αντίληψη της δημοκρατίας που μπορεί να εμποδίσει πολύ την πολιτική ελευθερία, στον βαθμό που παραγνωρίζει την πολιτική διαλεκτική μεταξύ των πολιτών και των ομάδων, καταργεί τη μεσολάβηση των πολιτικών θεσμών και προωθεί μια οργανική ιδέα της πολιτικής η οποία ταπεινώνει τις μειοψηφίες και παραβιάζει τα δικαιώματά τους.

Η λαϊκιστική ιδεολογία συγχέει την ισότητα με την ενότητα και γι’ αυτό αντιτίθεται στον κοινωνικό και πολιτικό πλουραλισμό. Η ακραία συνέπειά της είναι ο μετασχηματισμός μιας πολιτικής κοινότητας σε ένα είδος συντεχνίας, στην οποία οι ταξικές και ιδεολογικές διαφορές ξεπερνιούνται με την απόπειρα να υλοποιηθεί ο μύθος μιας ολικής οντότητας που περιλαμβάνει και το κράτος και την κοινωνία.

Παρά τον διακηρυγμένο ανταγωνισμό εναντίον της υπάρχουσας πολιτικής διάταξης και εναντίον της κατεστημένης ελίτ, ο λαϊκισμός, όταν εγκαθίσταται στην εξουσία, καταλήγει να εκδηλώνει μια βαθιά κρατιστική τάση. Απορρίπτει κάθε διαλεκτική αναμέτρηση με τις αντιπολιτεύσεις, επειδή αποβλέπει σε μια απεριόριστη εξουσία απόφασης που βρίσκει τη νομιμοποίησή της στην ιδεολογία του λαού.

Μπορούμε επομένως να πούμε ότι ο όρος «λαϊκισμός» υποδεικνύει μια πολιτική μορφή εκφραζόμενη από ένα κίνημα ή ένα κόμμα που χαρακτηρίζονται από έναν πυρήνα ιδεών εύκολα αναγνωρίσιμων: α) τον εγκωμιασμό της λαϊκής κυριαρχίας ως θεμέλιου μιας πολιτικής που αποβλέπει στην ειλικρίνεια, στη διαφάνεια, στην καθαρότητα και

αντιστέκεται στους συμβιβασμούς που χρησιμοποιεί η πολιτική· β) την απαίτηση η πλειοψηφία να κατισχύει πάνω σε οποιαδήποτε μειοψηφία, πολιτική ή άλλου είδους (στην Ευρώπη ο λαϊκισμός τροφοδοτεί ιδεολογίες που κάνουν διακρίσεις και αρνούνται τα δικαιώματα των πολιτισμικών, θρησκευτικών, γλωσσικών μειοψηφιών)· γ) την πεποίθηση ότι η πολιτική συνεπάγεται ανταγωνιστικά στρατόπεδα ή την αντιπαράθεση ανάμεσα σε ένα «εμείς» και «εκείνοι»· δ) τον καθαγιασμό της ενότητας και της ομοιογένειας του κοινωνικού λαού σε αντίθεση με οποιοδήποτε μέρος του ή με τον κανονιστικό λαό.

Δεν μπορούμε να αντιληφθούμε τον λαϊκισμό χωρίς την αναφορά σε μια πολιτική που εξαίρει την προσωπικότητα. Δύο είναι επομένως οι διαδικασίες που χαρακτηρίζουν τον λαϊκισμό. Η μία τείνει στην πόλωση των πολιτών σε δύο οργανικές κατηγορίες (οι πολλοί και οι λίγοι) και η άλλη προκαλεί μια καθετοποίηση του πολιτικού συστήματος. Πόλωση και καισαρισμός αλληλοενισχύονται και συναποτελούν μια ριζική πρόκληση για την αντιπροσωπευτική δημοκρατία. […]

Πηγή: **Εφημερίδα των Συντακτών v, 03.03.2019**

https://www.efsyn.gr/themata/idees-palies-kai-nees/185696_laikismos-enantion-dimokratias